

Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın Basındaki Temsili: Küreselleşme ve Ulusal Kimlik Bağlamında Bir İnceleme

Nurhan Kavaklı

• • •

Özet

Bu çalışmada, Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın yazılı basındaki temsilinin, ulusal kimlik ve küreselleşme bağlamında ele alınması amaçlanmaktadır. Hafta'nın basındaki temsili, 1930-1932 yıllarının en yüksek tirajlı üç gazetesi kapsamında ve söylem analizi yöntemiyle öncelikle 1930'ların devletçi ve korumacı politikaları ışığında sorgulanacaktır. Ardından Türkiye'nin küresel ekonomiye entegre oluşunun alt yapısının oluşturulduğu ve ülkedeki ekonomik ve kültürel ortamın radikal bir şekilde değişmeye başladığı 1980-1982 dönemi ele alınacak ve Hafta'nın basındaki temsilinin nasıl bir değişim geçirdiği tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Küreselleşme, ulusal kimlik, sermaye, ulusal kültür, ulus-devlet

*The Representation of Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası in the Press:
An analysis in the Context of Globalization and National Identity*

Abstract

This study aims to examine the changing representation of The Week of Economy and Indigenous Goods (Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası) in the press, in the context of national identity and globalization. The study firstly demonstrates by analyzing discourse in the three most-widely circulated newspapers published in 1930-1932 how in the 1930s, the development of a state-led, closed economic policy gave rise to endorsement of Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası. The analysis then turns to the period 1980-1982, when the integration of Turkey into globalization process started, and the emergence of globalization in Turkey created a dramatically different economical and cultural context for the newspaper coverage of the event.

Key words: Globalization, national identity, capital, national culture, nation-state

Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın Basındaki Temsili:

Küreselleşme ve Ulusal Kimlik Bağlamında Bir İnceleme¹

Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası 1930 yılında, halkı tutumlu yaşamaya alıştırmak ve yerli malı kullanmaya teşvik etmek yoluyla güçlü bir ulusal sermaye yaratılması amaçlanarak uygulamaya kondu. Her yıl 12 Aralık'ta kutlanmaya başlayan Hafta'nın adı 1983 yılında -Türkiye'nin 24 Ocak Ekonomik Kararları ile küresel pazara bağlanmasından üç yıl sonra- Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası olarak değiştirildi. Bu süreçle birlikte başlangıçtaki etkinliğini zaten yitirmiş olan Hafta giderek uygulanır olmaktan çıktı. Böylece bir dönem Türk toplumunun, özellikle ulusal kimlik algısına etki ederek değerlerini, tutumlarını ve sonuç olarak da alışveriş gibi günlük yaşam pratiklerini değiştirmesi hedeflenen uygulama, bütünüyle hafızalardan da silinmeye yüz tuttu.

Bu çalışmada "Yerli Malı Türkün Malı; Her Türk Onu Kullanmalı" gibi sloganlarla desteklenen ve eğitim kurumlarının da dahil edildiği resmi kutlama alanlarıyla Türk toplumunun kolektif hafızasında yer edinen, ardından da sessizce yok olmaya bırakılan Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın yazılı basındaki temsili, ulusal kimlik ve küreselleşme bağlamında ele alınacaktır. Ulusal kimliğin bir kurulma süreci içinde oluştuğu ve farklı tarihsel dönemlerin ekonomik, siyasal ve kültürel koşullarına göre tasarlanan farklı ulusal kimlik tanımları olacağına kabulüyle Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın basındaki temsili ile Hafta'ya geçerlilik kazandıran koşullardaki değişim küreselleşme, ulusal kültür, ulusal kimlik, ulus-devlet ve sermaye ilişkileri üzerinden irdelenmeye çalışılacaktır.

1 Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Doktora programı 2007 Güz Dönemi'nde, "Küresel Medya Endüstrileri" dersi için hazırlanan ödev metninin geliştirilmiş halidir. Prof. Bülent Çaplı'ya makalenin doğmasına neden olan, ders içindeki ufuk açıcı ve yol gösterici tartışmaları için teşekkür ederim.

Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası ve döneminin özellikleri

12 Aralık 1930'da Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası adı altında uygulamaya konulan ve daha sonra resmi kutlama alanına tüm okulların da dâhil edildiği Hafta'nın, devletçilik ilkesinin benimsendiği bir ulusal kalkınma ideolojisi çerçevesinde tesis edildiği görülmektedir. Aydınlanma geleneği ile tutarlı bir modernleşme projesi olarak tasarlanan Cumhuriyet'in bu bağlamda kendine belirlediği öncelik, bir ulus-devlet çatısı altında ekonomik kalkınmayı sağlamak ve rasyonel düşünce ilkelerini, genel politik ve sosyal hedeflere dönüştürmek şeklindedir (Bilgin, 1997: 16). Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu olumsuz koşullarının yanı sıra Osmanlı'dan devralınan ekonomik yetersizlikler² henüz yolun çok başında olan ulus-devletin varlığını güçlü bir şekilde kurması açısından önemli bir engel teşkil eder. Sorunun çözümü için izlenen yol ise kapitalist bir ekonomi anlayışını benimseyen devletin belirleyiciliğinde ve kontrolünde ulusal sermaye birikimine dönük bir sürecin başlatılması ve ulusal sanayinin kurulmasının teşvik edilmesi şeklinde gelişmiştir. Ulusal sermaye

2 Cumhuriyet'in Osmanlı'dan devraldığı mirasta, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıntılarında daha da olumsuz Osmanlı'nın yüzyıllardır devam eden ekonomik geri kalmışlığıdır. Cumhuriyet'e miras kalan ekonomik kapasite ve ekonomik potansiyel çok geridir ve devletin iktisadi görünümü bir yoksulluk tablosudur. İktisadi faaliyetin belkemiğini oluşturan tarım son derece ilkel koşullarda yapılmaktadır. Cumhuriyet kurulduğunda toprakların ancak yüzde 5'inin işlendiği, toplam traktör sayısının da 220 civarında olduğu tahmin edilmektedir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız Yenal (2003), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e" başlıklı 1. bölüm ile "Yüzyılların Geri Kalmışlığı" başlığını taşıyan 2. bölüm) Bu yoksulluk tablosuna ek olarak devlet büyük bir borç yükü altındadır; 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması, Osmanlı'dan kalan toplam borcun 85 milyon altın liralık kısmını yeni Cumhuriyete aktarır ve yılda 6 milyon TL olacak şekilde bu borç ödenecektir. Sonraki bir düzenleme ile ilk ödemenin 1929'da yapılması konusunda taraflar anlaşılır (Boratav, 2005: 44).

birikimini hedefleyen bu kararının dayandığı milli ekonomi anlayışı ise henüz Cumhuriyet kurulmadan, Birinci Dünya Savaşı döneminde gündeme gelmiştir. Ulusalculuğun bir ideoloji olarak dünya genelinde güçlendiği siyasi bir atmosferin yanı sıra kapitülasyonlar ve benzeri nedenler yüzünden Müslüman küçük esnafın içine düştüğü yoksulluk ve savaşın zorlu koşulları milli ekonomi için ortam hazırlayan önemli etkenler arasında gösterilmektedir (Toprak, 1982: 20).

Kapitalist bir milli ekonominin kurulmasında önem taşıyan önemli bir sorun, güçlü bir ulusal sermayenin diğer bir ifadeyle ulusal bir burjuvazinin oluşturulmasıdır. Ancak bu noktada, oluşturulması hedeflenen ulusal burjuvazinin niteliğine daha geniş bir açıdan bakılabilmesine yardımcı olacak bir tartışmaya değinmek gerekmektedir. Türk ulus-devletinin sınıfsal yapısına yönelik olan ve sol yaklaşım içinde geliştirilen tartışma iki karşıt görüş eksenindedir. Cumhuriyet'in burjuva-devrimci bir karakteri olduğunu savlayan görüşlerden ilki, Türk ulus-devletinin kuruluşunu, ulusal bir kapitalizm doğrultusunda atılan adımların bir devamı olarak değerlendirir (Boratav 2005: 21-23). Bu görüşe göre devlet kuruluşundan itibaren burjuva nitelikli bir devlettir: 1923'de, burjuva devriminin görevleri açısından tamamlanamamış olsa bile bir burjuva devleti oluşmuştur (Savran, 1994: 45-46). Osmanlı'nın çöküşünün ardından, 1923'te devlet yönetimine el koyan küçük burjuva kökenli aydın kadrolar zaman içinde burjuvalaşmışlar ve devletin bütünüyle ele geçirilmesini 1946'da çok partili rejimle birlikte tamamlamışlardır. Şüphesiz ki izleyen yıllarda burjuvazinin devletteki egemenliğinde inişler ve çıkışlarla karşılaşmış ve özellikle siyasi dönüşümler sonunda burjuvazinin devleti yeniden fethi ve iktidardaki mevzilerini koruması için mücadele etmesi gereken durumlar olmuştur (Boratav, 1995: 20,71). Konumuz açısından ve özellikle bu bölüm için önem taşıyan 1930'lar ise burjuva yönetimindeki devletin kontrolünde, Türkiye kapitalizminin geçirdiği gelişim evrelerinden birine isabet etmektedir (Savran, 1994: 45). Ulusal kalkınmacılık anlayışının geçerli olduğu bu dönemde sermayenin çıkarları ile devletin çıkarları uyum içinde bulunmaktadır. Karşı görüş ise devletin kuruluş döneminde etkin olacak güçte burjuva nitelikli bir oluşumun olmadığına işaret ederek, devletin sınıflardan bağımsız olarak ortaya çıktığını ve devlete egemen olan asıl kesimin bürokrasi olduğunu savunmaktadır. Türk ulus-devleti, burjuvazisini kendi yaratmış ve burjuvazinin ulusal kalkınma hedefleri doğrultu-

sunda hareket etmesini istemiştir. Devletin sınıflardan bağımsız bu yapısının devam ettiği 1970'lere kadar devlet, ulusal kalkınmacılık temeline oturan belirli bir sınıf dengesini gözetmiştir. Ancak bu denge, devletin hedefleri ile burjuvazinin yapmak istedikleri arasında çelişkilerin belirmesinin ardından, küreselleşme bağlamı içinde burjuvazinin devlete 1980'lerde egemen olmasıyla bozulmuştur (Keyder 1989: 67; 1994: 43).

Yukarıda ana hatlarıyla değinilen tartışmaya konumuz açısından bakıldığında Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulusal kalkınmanın gereği ve ulusal bir sermaye birikimine duyulan ihtiyacın varlığı konusunda her iki görüş arasında çok büyük bir tezadın oluşmadığı görülmektedir. Her iki yaklaşım da Cumhuriyet'in ilk yıllarında kapitalist bir milli ekonomi anlayışının ve devletçi bir kalkınma modelinin benimsendiği görüşünü taşımaktadır.³ Ayrıca yabancı sermayeye gösterilebilecek temkinli bir ılımlı bakış (Boratav, 2005: 41-42) ihtimali de 1929 Ekonomik Buhranı'yla tamamen ortadan kalkmıştır. Kriz, güçlü bir milli ekonomi için duyulan kaygının daha da derinleşmesine neden olmuş; ekonomisini dışa kapatan ülke, korumacı-devletçi ekonomik tedbirlere yönelmiştir (Boratav, 2005: 59). Alınan ilk önlemlerden biri kurucuların çoğunluğunun milletvekili olduğu, başkanlığını ise Meclis Başkanı Kazım Özalp'in üstlendiği Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin 12 Aralık 1929 tarihinde kurulmasıdır. Devlet merkezli bir ulusal kalkınma stratejisinin yaşama getirilmesi için tasarlanan Cemiyet'in amaçlarını kitleleri tasarrufa yöneltmek, yerli malları kullanımını teşvik ederek ve özendirerek yabancı mallar yerine yerlisinin tüketimini sağlamak ve böylece ithal ikameci⁴ bir ortam yaratılmasına hizmet etmek şeklinde özetlemek mümkündür. Cemiyet, dönemin Başkanı İsmet İnönü'nün Meclis'te yaptığı ve ulusça kalkınabilmek için ortak bir gayretin gereğine dikkat çeken konuşmasının hemen ardından faaliyetlerine başlamıştır (Başkaya, 1986: 88-90). İnönü'nün konuşmasındaki temel vurgu ulusça tutumlu olmanın ve yerli malları kullanmanın önemi

3 Tartışmanın taraflarının bu çalışmanın ikinci analiz dönemini imleyen 1980 dönemine ilişkin görüşlerinde de farklılık vardır. Bu konuya ilgili bölümde değinilecektir.

4 İthal ikameci iktisat politikası, yurtdışından ithalat yoluyla sağlanan bir malın yurtiçinde üretilmeye başlamasıdır. Bu da korumacı politikaları beraberinde getirir. Örneğin korunmak istenen malın ithalatına uygulanan kotalar, yüksek gümrük vergileri veya bu malın ithalatının tamamen yasaklanması gibi.

üzerinedir. Ancak başarısı toplumsal katılıma bağlı bu seslenişin sonuç doğurabilmesi için halkı ortak bir duygu ve amaç birliğinde buluşturabilecek ve halkın gönüllü katılımını sağlayacak bir eylem formülünün de bulunması gereklidir. Nitekim Fikret Başkaya'nın (1986: 91), Mustafa Kemal'in himayesine aldığı Cemiyet'in özel bir kurum olarak kurulmasının ardındaki nedenlere ilişkin iki tespitinden biri bu açıdan manidardır. Başkaya, topluma yeni bir ideoloji getirilmek istendiği zaman, bu ideolojilerin yayılmasının devletin resmi örgütleri ya da parti örgütü yoluyla değil; bunların dışında dernekler ve kurumlar kurularak bu kurumlar eliyle yapılmak istendiği için bu yola gidildiğini söylemektedir.⁵ Başkaya, cemiyetin bu yönde başvurduğu yöntemin öncelikle ulusal bir seferberlik ruhu yaratmak olduğunu belirtir (1986: 92). Dönemin siyasi anlayışının, bir ulus söylemi yaratma ve ulusal bütünlük algısı içinde Türk ulusal kimliğinin kurulması olduğu göz önüne alındığında, böyle bir ruhsal bütünlüğe yönelik ideolojinin, ulusal kimlik söylemi üzerinden ulusalcılık ideolojisine eklenmesinin de olanaklı hale geldiği görülmektedir. Nitekim Ahmet İnel (2003: 771), Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası girişimiyle bazı meslekleri "Türk vatandaşlarına" sınırlayan kanunun ve "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyalarının aynı döneme rastlamasına dikkat çekerek, bu uygulamaların aynı siyasal düşünün ürünü olduğu tespitini yapmaktadır. 1930'ların başlarıyla birlikte Türkiye'nin dikkatini ideoloji meselesine yönelttiğini söyleyen Çağaptay (2003: 245) ise bu tarihte birlikte Türkiye'nin daha milliyetçi ve otoriter hale geldiğini söyler. Dönemin basın ortamına bakıldığında basının, devletin benimsetmek istediği bir söylemi doğrudan dolaşıma sokabilmesine olanak verecek bir yapıda olduğu görülmektedir; 1930'larda basın henüz bir sektör olmanın çok uzağındadır ve büyük ölçüde gazetelerden oluşmuştur. Gazetelerin çoğunluğunun sahibinin ya da başyazarının aynı zamanda milletvekili olması ise devlet güdümünde bir basın ortamı yaratmak çabasının bir sonucu olarak görünmektedir. Özellikleri belirtilen basın ortamında Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'na dair söylemin ulusal kimlik üzerinden kuruluşu ve basının bu söylemin yayılmasındaki rolü analiz bölümünde

5 Bu yöneliş, devletin uygulamaya koyduğu bir program için sivil toplum alanında rıza üretmeye dönük bir stratejiye işaret etmesi açısından anlamlıdır. Başkaya'nın tespit ettiği ikinci neden ise iç ve dış sermaye çevrelerinde herhangi bir kuşkuya neden olmamak ve yabancı mallara karşı bir boykot başlatılıyor izlenimi vermemek için resmi olmayan bir kurum tarafından böyle bir girişimin yürütülmesidir.

incelenecektir. Ardından da ülkenin küreselleşen pazara entegre oluş sürecinin başladığı 1980'lerde Hafta'nın sunumundaki değişim irdelenecektir. Ancak analiz bölümünü daha anlaşılır kılmak açısından öncelikle ulusal kimliğin çeşitli ve değişebilir referanslar üzerinden kurgulanabilirliğinin ve de küreselleşmenin kimlikler üzerindeki belirleyiciliğinin tartışılması anlamlı olacaktır.

Ulusal kimlik ve ulusal kültür

Ulusal kimliği bir kültür sorunu olarak ele alan yaklaşımlar, ulusal kimliğin oluşum koşullarını tartışırken kültürün yapılandırıcı rolüne dikkat çekmektedir. Buna göre ulusal kimlik, kültürel biçimde üretilmiş bir taslak olarak tarihsel ve toplumsal koşullara tabi olan ulusal kültürün ana kaynaklığında inşa edilmektedir. Ulus ise gücünü bir kimlik ve dayanışma duygusu yaratabilme gücünden alan tasarlanmış hayali bir cemaat olarak kabul edilirken, ulusal kimlikler doğuştan getirilen, hiç değişmeyen sabitlikte öncesiz ve sonrasız bir kendilik olarak değil, sürekli yeniden üretilen bir olgu olarak ele alınmaktadır. Ulusal kimliklerin inşası ise temsil sistemleri içinde ve temsille ilişkili olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ulus sadece politik bir mevcudiyet olarak değil; anlamlar üreten "kültürel bir temsil sistemi" olarak da varlık göstermektedir (bakınız Hall, 1992, "The Question of Cultural Identity", özellikle 291-297).

Ulusal kültürün sadece kültürel kurumlardan değil sembol ve temsillerden oluştuğunu belirten Stuart Hall, ulusal kültürün aslında bir söylem-insanların davranışlarını ve kendilerine dair algılarını hem etkileyen hem de düzenleyen anlamların kurulma yolu- olduğunu söylemektedir. Ulusal kültürler insanların özdeşleşebileceği bir 'ulus' hakkında anlamlar üreterek ulusal kimlikleri kurmaktadır. Diğer bir ifadeyle insanların bir ulusla ilişkisi sadece onun yasal vatandaşı olmakla sınırlı kalmaz; ulusal kültür içinde temsil edilen ulus fikrine iştirak eder. Ulusu ruhsal bir prensip olarak gören Ernest Renan'ın bu prensibin işleyişine yönelik verdiği formül, ulusal kimliğe dair anlam yaratımının anlaşılmasında açıklayıcıdır. Renan, ulusal bir birlik ruhunun yaratılmasında iş gördüğünü söylediği ruhsal prensibin, bir "ulus"a yönelik hem geçmişe hem de bugüne uzanan ikili düzeyden oluştuğunu söylemektedir. İlk düzeyin işleyişi geçmişte yaşa-

nan ortak anuların, fedakârlıkların, acıların ve özellikle de ataların ulus uğruna yaptığı kahramanlıkların sahiplenilmesi ve yüceltilmesine yöneliktir. İkinci düzeyin işleyişi ise ortak geçmişin sorumluluğu ve bilinciyle donatılmış insanların, bugünü birlikte yaşama isteğinin ve bu ortak yaşam için gerekli tüm fedakârlıkların paylaşılmasına yönelik ortak bir iradenin oluşturulması sayesinde sağlanmaktadır (Renan, 1996: 52 - 54). Hall da belli bir ulus fikrinin kurulmasına hizmet eden anlamlara ilişkin olarak ulusa yönelik anlatıların, ulusun geçmişi ile bugünü arasında bağ kuran mitlerin, geleneğin, tek ve saf bir halka ilişkin tanımlamaların ve ebedilik fikrinin önemine değinmektedir. Ulusal kültüre ve kimliğe ilişkin anlamların kurulması, düzenlenmesi ve dolaşıma sokulması ise medya, popüler kültür, edebiyat ve ulusal tarih tarafından yapılmaktadır (Hall, 1992: 293-295). Benzer şekilde ulusun kurgusal bir birlik olduğunu söyleyen James Donald, bu birliği doğuran ulusal kültürün yaratımına yönelik düzenleme sürecinde medyayı da kapsayan “kültürel aygıtların” rolüne değinmektedir:

Söylem aygıtları, teknoloji ve kurumlar (basın-yayın kapitalizmi, eğitim, kitlesel yayıncılık ve diğerleri), “ulusal kültür” dediğimiz şeyi doğurmuştur... Ulus, bu kültürel teknolojilerin bir ürünüdür, bunların kökeni değil. Bir ulus, kendini kültür aracıyla ifade etmez; “ulusu yaratan, kültürel aygıtlardır. Yaratılan şey, bir kimlik ya da tek bir bilinç değil,.. hiyerarşik olarak düzenlenmiş değerler, yönelimler ve farklılıklardır. Eklemleyici olarak “ulus”, bu kültürel ve toplumsal heterojenliğe belli bir sabitlik kazandırır. Ulusal olan öbür kültürlerden farklılığını ortaya koyarak, sınırlarını belirleyerek kültürün birliğini tanımlar; fakat bu kurgusal bir birliktir... (aktaran ve vurgu Morley ve Robins, 1997: 73).

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’ye göre birçok enformasyona ve düşünceye açık olarak üretilen kimlik aynı zamanda birçok farklı kimliğin eklenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kimlik, içinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal koşulları idrak ediş biçimine göre geliştirdiği davranışlar ve duygular ile kendini ve kendi görünümünü bir *patchwork* olarak farklı kimliklerden biçimlendirmektedir. Böylece kişinin bireysel yaşamını düzenlemesi tarihsel ve toplumsal koşulların çerçevesi içinde yaşadığı farklı deneyimlerinin ışığında gerçekleşmektedir (aktaran İmançer, 2003: 235).

Küreselleşme ve küreselleşmiş bir toplumsal yaşamda ulusal kimlikler

İçinde bulunduğumuz ve küreselleşme çağı olarak da anılan dönemde, ulus-devletler ve ulusal kimlikler açısından önemli bir değişim sürecine işaret ettiği konusunda genel bir uzlaşının varlığından söz etmek mümkündür. Özellikle 1980'lerle birlikte iletişim, bilgi ve ulaşım teknolojilerindeki gelişiminin de etkisiyle uluslararası ve toplumlar arası ilişkilerin yoğunluğunu ve hızını artıran gelişmeler yaşanmakta, ulus-üstü güçte siyasal ve ekonomik yeni oluşumlar küreselleşme olgusu içerisinde ulusal kültürleri ve ulusal kimlikleri etkilemektedir. Ancak bu etkinin tam olarak ne olduğu –ulusal kimliklerin çözüldüğü ya da direniş göstererek güçlendiği- ya da her koşulda ortaya çıkan genel bir etkinin olup olmadığı tartışılan bir konudur. Benzer şekilde küreselleşme olgusunu çözümlenmeye ve tanımlamaya dönük yaklaşımlarda, özellikle yaşanan süreçte küresel, ulusal ve yerel arasındaki bağıntılar üzerindeki temel belirleyici güç ve ilişkileri saptama konusunda farklılıklar görülmektedir. Diğer yandan yaklaşımların, genel olarak bakıldığında, ulus-devlet sınırlarının eskiden daha fazla belirleniminde olan toplum içi ve toplumlar arası hayatın yaşanma şeklini karmaşıklaştıran ve küresel ölçekte ekonomik, siyasal ve kültürel bağımlılıkları artıran çok boyutlu bir sürece işaret etme noktasında birleştikleri söylenebilir.

Günümüzde geniş bir literatüre ulaşan küreselleşme tartışmalarında öne çıkan isimlerden Immanuel Wallerstein, küreselleşme olgusuna yönelik çözümlenmesinde belirleyici faktör olarak ekonomik boyutu ele alır ve sermaye hareketleri ile küreselleşme arasında kuvvetli bir bağ kurar. Küreselleşmeyi, kapitalist sermayenin sınır tanımayan yayılmacılığının ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası işbölümünün bir yansıması olarak gören Wallerstein'a göre siyasal güçten çok ekonomik güce dayanan kapitalizm, dünyayı yeni ve tek bir sisteme, "kapitalist dünya ekonomisi"ne doğru götürmektedir. Wallerstein, kapitalizmin en başından beri bir ulus-devletler ilişkisi değil; dünya ekonomisi ilişkisi olarak var olduğunu vurgulayarak sermayenin isteklerinin hiçbir zaman ulusal sınırlar tarafından belirlenmesine izin vermediğini söyler. Wallerstein'a göre küreselleşmeyle yaşanan süreç, genişlemeye her zaman gereksinim duyan kapitalist dünya ekonomisinin yeni bir evresine işaret etmektedir:

Kapitalizm, son dört yüzyıl içinde Avrupa merkezli bir sistemden artık tüm dünyayı kapsayacak bir sisteme geçmektedir. Merkez lkeler (gelişmiş kapitalist ülkeler) bu zaman içerisinde kendi ulusal sistemlerini güçlendirmiş, ekonomilerini kalkındırmış ve aynı şekilde ulusal kültürlerini de geliştirmişlerdir. Ekonomik olarak merkez ülkelere bağımlı olan evre ülkeler ise bu süreçte geri kalmış, ulusal devletlerini glendirememiş ve ekonomik olarak dezavantajlı konumları nedeniyle, kültürel alanda da merkez ülkelerin kültürel etkisi altına girmiştir. Ulus-devletlerin rolü ve konumu ise kapitalizmin kendini küresel ekonomik, siyasal ve kültürel ölçekte kurma çabasına göre değişmekte ve yeniden tanımlanmaktadır (aktaran Giddens, 1990: 65-67).

Wallerstein'ın yaklaşımı, küreselleşme tartışmalarındaki bir diğer önemli isim olan Anthony Giddens (1990: 69) tarafından sadece kapitalizm ve ekonomik etkilere odaklandığı gerekçesiyle eksik bulunmaktadır. Giddens, diyalektik bir süreç olarak ele aldığı küreselleşmeyi, gelişen iletişim teknolojileri ve özellikle medya sayesinde zaman ve mekân düzlemindeki yaşanan yakınlaşma düzeyi üzerinden açıklanmaktadır. Buna göre küreselleşme, birbirinden uzak yerleşimlerde meydana gelen olayların karşılıklı bir şekilde birbirini etkilemesi yoluyla dünya ölçeğindeki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır. Daha önceden yerel zamana ve mekâna göre düzenlenen toplumsal ilişkiler belli bir zamana ve mekâna bağımlı olarak belirlenmemektedir artık. Giddens, modernitenin bir devamı olarak gördüğü küreselleşmeyi, kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabası olarak değerlendirmekle birlikte onu sadece küreselleşmenin dört boyutundan biri olarak görmektedir. Kapitalizm küreselleşmenin birinci boyutunu oluştururken ulus-devlet sistemi, dünya askeri düzeni ve uluslararası işbölümü sırasıyla diğer boyutları oluşturmaktadır. Birden çok boyutta işleyen küreselleşmenin ulus-devleti kaçınılmaz olarak etkileyeceğini belirten Giddens, ulus-devletle ilişkili olan ulusçuluk duygusunun bazı yönlerinin, özellikle de kapitalizmin uluslararasılaşması nedeniyle zayıflayabileceğini söylemektedir. Ancak diğer yandan küreselleşmeyle birlikte daha yerelleşmiş ulusçuluk duygularının glenebileceğine de dikkat çekmekte ve böylece küreselleşmenin ulusal kimlikleri zayıflatacağı gibi güçlendirmesinin de söz konusu olabileceğini vurgulamaktadır (Giddens, 1990: 63-75).

Küreselleşme sürecinin zaman-mekân ilişkisinde bir dönüşüme neden olmasına rağmen bu sürecin öncelikli olarak hâlen sermaye birikiminin temel kuralları tarafından belirlendiği görüşünü savunan David Harvey (1995) ise sermaye ile yerel arasında ortaya çıkan yeni ilişkiye dikkat çekmektedir. Harvey'e göre merkezi ve bütünsel bir yapılanmayı gerekli kılan Fordist üretim biçiminden, esnek ve parçalı bir yapılanmaya gereksinim duyan post-Fordist üretime geçişle birlikte ulus-devlet içindeki kent örgütlenmesi de çözülmeye başlamıştır. Esnek birikim esasına dayalı post-Fordizm, ulus-devletin içinde yerel yönetimleri öne çıkarırken, sermaye için uzak coğrafyalardan daha ucuz ve örgütsüz işgücü ve daha geniş pazar olanakları sunmaktadır. Üretim ve tüketim açısından daha kârlı olabilecek uzak piyasaların erişimi ve yönetimi ise “zaman-mekân sıkışmışlığının” iletişim ve bilgi teknolojileri aracılığıyla yoğunlaşması sayesinde gerçekleşmektedir (Harvey, 1995: 147). Zaman ve mekân ilişkisindeki dönüşümün sonuçlarını kapitalist ekonomik sisteme odaklanarak tartışan bir diğer isim Greider (2003) için ise ulusal kültürleri hızlı bir şekilde erozyona uğratan küreselleşme artık denetlenmesi ve durdurulması mümkün olmayan kontrolden çıkmış bir sürece dönüşmüştür. Greider, kapitalizmin “manik” mantığının hâkimiyetinde işleyen küresel bir ticaretin varlığına dikkat çekerek ulus-devletlerin etki edebildiği ulusal ya da uluslararası pazarların yok olmaya başladığını, yerini de küresel bir piyasa olan “tek bir dünya pazarı”na bıraktığını söyler. Böylece küresel ticaret ve üretim sistemi dünya üzerindeki hemen herkesin hayatında hızla yeni bir işlevsel gerçeklik haline gelmiştir. İş ve finans, ulus-devletler tarafından değil; küresel çaptaki ticari zorunluluklar tarafından yönlendirilmektedir. Küresel ekonomi, her toplumu çatışan iktisadi çıkarların oluşturduğu kamplara bölerek her ulusun toplumsal birliğini koruma yeteneğini azaltmakta ve ulus-devlet üzerinde yıkıcı bir etkide bulunmaktadır. Ulus-devlet çatısı altında insanları birleştirdiği ve bir birlik duygusu yarattığı düşünülen ortak değerler varsayımıyla da dalga geçmektedir (Greider, 2003: 14 -19).

En önemli küreselleşme çözümlerlerinden bir diğeri ise kültür olgusunu küreselleşme analizlerine dâhil eden Roland Robertson tarafından yapılmıştır. Çözümlemesinde kültürü çıkış noktası yapan Robertson, küreselleşmeyi “küresel bir insanlık durumu” olarak görmektedir. Küreselleşme kavramının hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak

dünya bilincinin güçlenmesine işaret ettiğini söyleyen Robertson'a (1999: 21) göre küreselleşme, evrenselliğin tikel olana, tikel olanın da evrenselliğe tamamen nüfuz etmesini içeren iki katlı bir süreçtir. Bu iç içelik hali ya da dünyanın tek bir mekâna küçülmesi, kültürel ve diğer farklılıkların bir arada var oluşuna işaret eder, onların yok olacağına değil. Giddens gibi Robertson da küreselleşmenin tüm toplumları ekonomik, kültürel ve siyasi olarak tek örnekleştirerek bir araya getireceği düşüncesine katılmaz. Söz konusu olan küresel kapitalizm ve küresel medyanın da etkisiyle hem toplumlar arası hem de toplum-içi ilişkilerin karmaşıklaştığı, farklı yaşam düzeylerinin birbirleriyle ilişkiye girdiği ve bireylerin farkındalıklarının ve bilinçlerinin yükseldiği bir "küresel-insanlık" durumudur. Küreselleşmenin neden olduğu dışarıya açılma, "ulusal olarak oluşturulmuş toplum gerçekliğinin" tamamen zayıfladığı ya da yok olduğu anlamına gelmektedir. (Robertson, 1999: 17-19).

Buraya kadar özetleyerek değinmeye çalıştığımız yaklaşımların hemen hepsinin küreselleşme olgusuyla, evrensel düzeyde değişen karmaşıklaşan bir toplumsal yaşama işaret ettiği görülmektedir: Toplumsal ve bireysel olan (örgütlü olsun olmasın), yeni bir zaman ve mekân düzenlemesi içinde hem coğrafi hem de siyasal olarak yerelin bağlamından çıkmış ve evrensel boyut içinde yeniden konumlanmaya başlamıştır. Diğer yandan küreselleşme sürecinin itici ve belirleyici gücünü büyük ölçüde, kapitalist üretim anlayışı ve ekonomik kuralları oluşturmaktadır. Benzer şekilde ve birçok açıdan yukarıda değinilen yaklaşımları özetlercesine Hall da (1992: 299), küreselleşmenin, tüm dünyadaki insan toplulukları ve organizasyonları arasındaki ulusal ve coğrafi sınırları ortadan kaldırarak onları yeni bir zaman ve mekân düzenlenmesi içinde birbirine bağlayan küresel ölçekteki yoğun ve karmaşık bir süreç olduğunu söylemektedir. Bu sürecin dünyayı sadece gerçekte değil deneyimde de daha çok birbirine bağımlı hale getirdiğini vurgulayan Hall'a (1992: 299) göre küreselleşmenin kültürel kimlikler üzerindeki en büyük etkisi de toplumsal hayatın yeni bir zaman ve mekân anlayışına göre düzenlenişinden kaynaklanmaktadır. David Morley ve Kevin Robins de (1997: 57) ekonomik ve kültürel üretim ve tüketime giderek küreselleştiği bir ortama dikkat çekerek, böyle bir ortamda ulusal egemenlik ve ulusal kimliğin sürdürülebilmesinin ne denli güçleştiğini dile getirir. Yaşanan bu gelişmede, küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni medya düzeninin önemli bir

rolü olduğunu vurgulayan Morley ve Robins, özellikle 1980'li yıllarla birlikte yaşanan ekonomik, hukuki ve teknolojik değişimlerin medya sanayinde de büyük bir dönüşüm süreci başlattığını söyler. Küresel ölçekte kâr ve rekabet mantığıyla hareket eden küresel medya sistemi güçlenmeye, buna karşıt olarak ulusal endişelerin, çıkarların ve etkinliklerin merkezindeki ulusal medya sistemleri zayıflamaya başlamıştır. Morley ve Robins, kamu yararına dönük düzenlemelerin göz ardı edildiği bu yeni medya sisteminde izleyicilerin konumunun da değiştiğini söylemektedir: Onlar artık bir ulusal topluluğun yurttaşları olarak değil, bir tüketim piyasasının üyeleri olarak görülmektedir. Kamu hizmeti döneminin demokrasi ve kamu hayatı, ulusal kültür ve kimlik gibi siyasi ve toplumsal endişeleri de artık yeni medya düzeni için ortadan kaldırılması gereken “ticari engeller” haline gelmiştir. Böylece küresel çapta durmadan genişleme eğilimi gösteren görsel-işitsel mekânların ve piyasaların sayesinde, görsel-işitsel coğrafyalar ulusal kültürün sembolik mekânlarından da uzaklaşmaktadır (Morley ve Robins, 1997: 28-32).

Küreselleşmenin ulusal kimlik üzerine etkisi

Küreselleşmenin, toplumsal yaşamı yerel zamanın ve mekânın düzeninden çıkararak evrensel bir düzleme oturtan özelliği, küreselleşmenin ulusal kimlik üzerine etkisi tartışmalarında da merkezi bir öneme sahiptir. Bu bağlamda insanların zaman ve mekâna ilişkin algılarında yaşanan farklılığa işaret eden ve Harvey tarafından “zaman-mekân sıkışması” olarak anılan özellik, küreselleşmenin kültürel kimlikler üzerindeki en önemli etkisi olarak görülmektedir (Hall, 1992: 209). Zaman ve mekân tanımının bireysel ya da toplu kimlik yaratımı açısından temel bir öneme sahip olduğunu düşünen Harvey, bir post-modernlik durumu olarak nitelediği “zaman-mekân sıkışması” çerçevesinde insanların kendilerini tanımladığı kimliklerinin ellerinden kayıp gittiğini düşünmektedir. İnsanların, kim olduklarını büyük ölçüde, güvenilir zaman-mekân koordinatlarına dayanarak tanımladığını söyleyen Harvey'e göre bu koordinatların kayması ya da güvenilir olma özelliğini yitirmesi durumunda, kişilerin kimliklerine dair algıları karmaşıklaşmakta ve kim olduklarını tanımlamaları güçleşmektedir:

Hangi zamanda yaşıyoruz? Borsa simsarının 24 saatinde mi, çoğu ulus-devletin 100 yılı geçmeyen tarihinde mi, yoksa küresel ısınmanın uzun dönemli zamanında mı? [...] Uluslararası borsacılığın ve küresel ticaretin hakim olduğu bugünün dünyası, dünya üzerinde üretilen ürünlere ve farklı mekânlara erişebilirliğimizdeki hızlı değişim (kitle turizminin yaygınlaşması, uzaklık engelinin kalmaması, vb..) modadaki ve hayat tarzlarındaki değişmeler, insanların işleri, sahip oldukları değerler ve (zaman ve mekân içinde) başkalarıyla olan ilişkileri gibi temel önemdeki konularda derin bir belirsizlik ve kişisel güvensizlik yarattı. Yaşadıklarımızın böyle yoğunlaşmasına ben “zaman-mekân sıkışması” adını veriyorum. Bu kapitalizm tarihinde ilk kez olan bir şey de değil üstelik. [...] Sonuç ise çok basit: kendimizi tanımladığımız kimliğin elimizden kayıvermesi. Konumumuz ister istemez değişti, çünkü toplumsal yaşamın zaman-mekân koordinatları, sağlam bir zemine oturmak bir yana, tıpkı dağılıveren kum tanecikleri gibi (Harvey, 1993: 57-58).

Hall (1992: 300), “zaman-mekân” sıkışması kavramsallaştırmasını da gözeterek, küreselleşmenin ulusal kimlik üzerine olası etkilerini üç başlık altında değerlendirmektedir. Buna göre:

- Ulusal kimlikler, “küresel post-modernizm” ve kültürel homojenleşmenin artması nedeniyle yok olmaktadır.
- Küresel direniş nedeniyle ulusal ve diğer “öteki” kimlikler güçlenmektedir.
- Ulusal kimlikler yok olmakta, onların yerine melezleşmiş yeni kimlikler ortaya çıkmaktadır.

Hall’a göre (1992: 309) küreselleşmenin kapalı ve tek merkezli olan ulusal kültürdeki kimlikler üzerinde bozucu bir etkiye sahip olduğu açıktır ve değişik kimlik pozisyonlarına açık çoğul kimlikler yaratma etkisi bulunmaktadır. Ancak küreselleşmenin genel etkisinin tam olarak ne olduğunu söylemek tartışmalı bir konudur. Çünkü bazı kimlikler geleneğe eğilim göstererek, saflığı ve tekliği/birliği kaybedildiğine inanılan eski kimlikleri yeniden kurmak çabasına girerken diğerleri tarihin oyununa, politikalara, farklılıklara ve temsile açık bir şekilde değişime eğilim gösterdikleri için saf olduğuna, tek olduğuna inanılan eski kimliklere dönmeler.

Çözümleme yöntemi

Tüm medya metinlerini bir söylem olarak kavrayan bu çalışmada, örnek olarak seçilen gazetelerde çıkan tüm metinler, haber ya da yorum (köşe yazıları vb) ayrımı yapılmadan söylem analizi yöntemiyle çözümlenecektir.⁶ Bu yöntemin seçilmesinin nedeni, hem metin ve metnin içinde üretildiği sosyo-kültürel bağlam hem de bu iki düzey arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde çalışılabilmeyi elverişli hale getirmesidir. Böylece bir grubun kimliğini ve grup üyelerinin toplumsal aidiyet duygularını tanımlayan iş başındaki ideolojinin, gazete metinleri üzerinden söylemsel pratikler olarak işleyişinin analizi mümkün olabilmektedir.⁷ Söylem analizinin tercih edilmesinin bir diğer nedeni de Teun van Dijk'ın da (1988: 28 -29) dile getirdiği üzere bu yöntemin, standart, katı ve kesin kuralları olan bir yöntem olmaktan çok, araştırma konusuna göre uyarlanabilme esnekliğine sahip bir yöntem olmasıdır. van Dijk (1988: 50-81) haber söylemini incelerken makro ve mikro yapı ayrımına dikkat çeker. Makro yapı, tematik yapının (başlıklar, fotoğraflar, spotlar, haber girişleri) ve şematik yapının (ana olayın sunumu, ardalın ve bağlam bilgisi) çözümlenmesini içermektedir. Mikro yapı çözümlemesinde ise cümle yapıları, sözcük seçimleri ve retoriği incelenmektedir. Bu çalışma ise van Dijk modelini birebir

6 Habere toplumda var olan söylemlerin bir ürünü olarak yaklaşan van Dijk (1988), kişilerin çevresindeki olayların çoğu hakkında bilgilenmesinin ve kanaat oluşumunun, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayandığına dikkat çekmektedir. Bu nedenle haberlerin şemalarının, başlıklarının ve üslubunun incelenmesi siyasal, ekonomik ve kültürel iktidarın uygulanımı ve bu uygulanımı destekleyen ideolojilerin işleyişini anlamak açısından önemlidir. Benzer şekilde haber söyleminin egemen söylemlerden yani iktidar sahibi kurum ve kuruluşların söylemlerinden bağımsız olmadığı vurgusu, egemen söylemlerin haber içinde yeniden kurulduğuna işaret eden Hall'da da görülmektedir. Gerçekliğin anlamlandırılmasında gazeteciliğin özel bir konuma sahip olduğunu söyleyen Kunelius ise van Dijk ve Hall'dan hareketle, "Gazetecilik büyük ölçüde başka söylemlerden oluşan, başka söylemleri temsil eden ve dönüşüme sokan bir söylemdir ve böyle olagelmıştır" demektedir (aktaran ve vurgu İnal, 1996: 97). Toplumda iktidar sorununa ilişkin olarak, medya metinlerinin ekonomik ve siyasal yapıya yönelik toplumsal rızanın oluşum sürecindeki önemini vurgulayan Ayşe İnal da şöyle demektedir: "...Gramsci'nin terminolojisi ile yönetenlerin hegemonyalarını kurma sürecinde, medya metinlerinin ve özellikle haberciliğin önemi yadsınmaz. Bu süreçte, toplumsal rıza, metinsel pratikler ve bu metinlerin okunma pratikleri dolayımı ile kurulur. Bu açıdan haberi ve tüm medya metinlerini, bir söylem olarak kavramanın önemi ortaya çıkar (1996: 93)."

7 İdeolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde söylemin vazgeçilmez bir rol oynadığına dikkat çeken van Dijk (2003: 13, 45-46), söylem yapılarını etkileyen ideolojinin, grup kimliği kazanımı gibi toplumsal pratiklerde de kendini gösterdiğini söylemektedir.

temel almamakla birlikte van Dijk'ın "Söylem ve İdeoloji" (2003: 13-130) çalışmasında önerdiği ideolojik çözümleme kategorilerine dayandırılarak oluşturulmuştur.

Analiz, bir karşılaştırma yapmaya olanak vermesi amacıyla iki ayrı döneme ayrılarak gerçekleştirilecektir. İlk dönem Yerli Mallar ve Tasarruf Haftası'nın uygulamaya konduğu ilk üç yıl olan ve ekonomide devletçi ve korumacı politikaların geçerli olduğu 1930-1932 yıllarını kapsamaktadır. İkinci dönem ise Türkiye'nin küresel pazar ile eklemlenme sürecinin hızlı bir ivme gösterdiği 1980-1982 yıllarını içermektedir⁸. Gazetelerin 12 Aralık'ta başlayan ve Hafta süresince yayınlanan sayılarında yer alan tüm metinler analiz kapsamına alınmıştır. Gazetelerin belirlenmesinde ise ölçüt olarak tirajlar⁹ dikkate alınmıştır. Ancak birinci ve ikinci dönemde yayınlanan gazetelerde birebir devamlılık olmaması nedeniyle çalışmanın farklı gazeteler üzerinden yürütülmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu nedenle, çalışma birinci dönem için *Cumhuriyet*, *Akşam* ve *Milliyet* gazeteleri, ikinci dönem için *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazeteleri üzerinden yürütülmüştür.

İlk döneme genel olarak bakıldığında, incelenen her üç gazetenin de Hafta'yı birinci sayfadan verdiği görülmektedir. *Cumhuriyet* ve *Milliyet* sayfanın yarısına yakın bir yer ayırırken, *Akşam* gazetesi nispeten daha az yer vererek etkinliği duyurmaktadır. Gazetelerin ilgisi, başyazıları ve haberleri de kapsayarak etkinlik haftası boyunca sürmektedir. Her üç

8 Yapılan bu tarihsel dönemselleştirmenin nedeni, 1980-1982 döneminin, Yerli Mallar ve Tasarruf Haftası'nın uygulamaya konduğu ilk yıllar olan 1930-1932 zaman diliminin ekonomik ve siyasal ortamına radikal bir farklılık yaratacak dönüşümün ilk ve belirleyici yıllarını kapsamasıdır. Söz konusu üç yıllık süreçte, ülkeyi küresel pazara ve dünya ekonomisine bağlayıcı kararlar hızla hayata geçirilmiş ve bu yönde sonradan atılacak adımların da altyapısı hazırlanmıştır. Ülkenin küreselleşme sürecinde yerini kararlı ve net bir şekilde alışı imleyen bu yılların dönemselleştirilmesiyle, ulusal sermaye, ulus-devlet ve ulusal kimlik kavramlarındaki dönüşümleri anlamının ve bu kavramlar üzerinden Hafta'nın basındaki değişen temsiliyi analiz etmeye olanak verecek bir kıyaslama yapılabilmesinin mümkün olacağı düşünülmüştür.

9 1930 yılına ait gazete tirajlarını gösteren sağlıklı bir kaynağa ulaşılamamıştır. En yüksek tirajlı gazeteleri belirlerken Rifat Bali'nin 1928, 1931 ve 1932 yıllarına ilişkin verdiği rakamlar, tarihlerin yakınlığı nedeniyle esas alınmıştır. Buna göre, en yüksek tiraja sahip gazeteler sırasıyla *Cumhuriyet*, *Akşam* ve *Milliyet*'tir (Bali, 2002: 18-19). Bir devamlılık olması amacıyla ikinci dönemde yine aynı gazeteler seçilmiştir. Ancak bir ilan gazetesine dönüşen ve kapanma aşamasında olan *Akşam*'ın yerine dönemin en yüksek tirajına sahip Hürriyet gazetesi seçilmiştir (bakınız Koloğlu, 1993: 117, 119).

gazetenin yayınlarının da çok büyük ölçüde dönemin siyasi ve bürokratik elitlerinin Hafta kapsamında yaptıkları konuşmalardan oluştuğu görülmektedir. Genel olarak Meclis'te, radyoda, üniversitelerde, liselerde ya da Türk Ocakları'nda yapılan bu konuşmaların ya tamamı ya da tamamına yakın bir bölümü doğrudan sayfalara aktarılmıştır. Yine her üç gazetede de Başbakan İnönü'nün ve Meclis Başkanı Kazım Özalp'ın Hafta için yaptığı konuşma metinlerini yayımlamış ve özellikle *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinin manşet ve haber başlıkları bu metinlerden alıntılanan sözlerden seçilmiştir. Dikkat çekici bir diğer özellik de gazetelerinin başyazılarına imza atan Falih Rıfkı (Atay), Necmettin Sadak ve Yunus Nadi'nin aynı zamanda milletvekili olmalarıdır. Birinci dönemde, gazetelerce dolaşıma sokulan söylemin temel belirleyicisinin devlet olduğu belirtildikten sonra şimdi bu söylemin analizi ideolojik çözümleme kategorileri aracılığıyla yapılmaya çalışılacaktır.

I. analiz dönemi: 1929-1931

İdeolojik çözümleme kategorileri

1. Aktör tanımı: van Dijk (2003: 79), insanlar ve eylem üzerine olan tüm söylemlerin çeşitli aktör tanımlarını içerdiğini ve anlamın kurulmasında önemli bir işlev gören bu aktör tanımlarının diğer tanımlar gibi tarafsız olmadığını belirtir. van Dijk'a göre grup üyesi ya da bireysel olarak aktörler adlarıyla, işlevleriyle, eylemleriyle ya da (sözde) nitelikleriyle sahip oldukları konumlar ve ilişkileriyle düşünebilirler. Grup kimliği oluşturmaya yönelik bir ideolojik stratejinin işleyişinde ise "biz" sunumu için olumlu sunma söz konusu iken "onlar" için olumsuz bir sunuş geçerlidir. Bu çalışmada incelenen her üç gazetede de "biz" kategorisinin kuruluşunun büyük ölçüde benzeştiği ve bu kategorinin "Türk milleti", "Türk devleti", "Türk esnafı", "Türk çiftçisi", "Türk talebesi", "Türk kadını", "Türk yavrusu", "Türk çocuğu", "milli sermayedar" gibi "Türk olmak/Türklük" üzerinden kurulmuş olduğu görülmektedir. Türk aktörlere, varlıklarını daimi ve güçlü olarak sürdürebilmeleri için daha geniş ve kapsayıcı bir biz tanımı olan Türk ulusu ve ulus-devleti etrafında birleşmeleri yönünde bir çağrı yapılmaktadır. Bu çağrıya uyumun gereği ise bireysel düzeyde gerçekleştirilecek tasarruf ve yerli malı kullanma eylemi olarak

belirlenmiştir. Böylece aktör tanımı ve aktör eylemi arasındaki anlamsal bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Diğer bir anlatımla okuyuculara yöneltilen ideolojik seslenişlerle, okuyucular, dünyayı Türk ulus-devletinin bir üyesi olarak, ulusal kimlik ve ruhu içinde deneyimlemeye çağrılmakta ve böylece “biz” kategorisinin işlerlik kazanışı desteklenmektedir. Tasarruf eylemi ile milli sermaye arasındaki anlamsal bağın ise en yetkin ağızlarca net bir şekilde kurulduğu görülmektedir: “Milli tasarruf, yalnız ferdin yarını düşünüp te kendisine birkaç para ayırması değildir. Milli tasarruf fikri ve cereyanı, milli sermaye fikri ve cereyanıdır” (*Cumhuriyet*, İnönü’nün konuşma metni, 13.11.1932). “Biz” için olumlu sunumun ise Türk ulus-devletinin “millî iktisat mücadelesine” denk düşen uygunluktaki, “fedakârlık-sabır”, “kuvvetli olmak”, “itaatkârlık”, “paylaşımçılık”, “çalışkanlık”, “tutumluluk” ve “dayanışmacılık” benzeri karakter özellikleri üzerinden kurulduğu dikkat çekmektedir.

Türk milleti kuvvetli bir millettir (*Milliyet*, köşe yazısı, N.Ali, 12.11.1930).

Böyle zor anlarda Türk milleti müşkûlatı iktiham etmek için bütün bir azim ile elele yürümesini bilen bir millettir (*Cumhuriyet*, başyazı, Y.Nadi, 12.11.1930).

Türk yeryüzündeki insanların en çalışkanı, tasarrufu en çok sevenidir. (*Cumhuriyet*, başyazı, M. Necmi, 13.11.1931).

Türk milleti parayı, zenginliği, iktisadi kudret ve inkişafı, ancak Türk milletinin edebi şeref ve hayatına, Türk milletinin cihan saadetine ve medeniyetine daha büyük imkânlarla, daha büyük ölçülerle hizmeti için arar (*Cumhuriyet*, Maarif Vekili Reşit Galip Bey’in konuşma metni, 14.11. 1932).

“Onlar” kategorisi için ise ikili bir ayırımın varlığı dikkati çekmektedir. İlki, Doğu ve Osmanlı’dır. İkincisi ise Kurtuluş Savaşı’nda savaşılan Batı’dır. İlk bakışta “onlar” kategorisinde hem Doğu’nun hem de Batı’nın aynı anda yer alması tutarlı gibi görünmese de Doğu’nun ve Batı’nın “onlar” olarak kuruluşundaki farklılık konuya açıklık getirmektedir. Öncelikle geride bırakılması ve uzaklaşılması gerektiği vurgulanan Doğu ve Osmanlı hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bir netlikte kurulmuştur ve bütünüyle olumsuz bir sunum söz konusudur. Olumsuzlama hem gazete çalışanlarınca üretilen metinlerde hem de siyasi ve bürokratik elitlerin, gazetede yer verilen konuşma metinlerinde kendini göstermektedir. Örneğin *Milliyet* gazetesinde Nizamettin Ali imzasıyla çıkan bir yazıda, “bizim

(Türklerin)" olumlu ve "onların (Doğuluların)" olumsuz sunumlarının ulusal sermaye birikimi ile kurulan anlamsal bağı bu açıdan güzel bir örnek oluşturmaktadır:

Tasarruf bütün kazancı yememektir. Şarkta bütün kazandığını yemek adettir. Yarına Allah kerim deriz. Garpta yarını bugünden temin etmeli diyorlar. Orada kazanç bölünüyor, ayrılıyor, tasarruf sandıklarına veriliyor. Gerçi (Ak akça kara gün içindir) gibi akıllıca geçirdiğimiz zamanlarda bazı sözler çıkmış amma, o sözlerin kıymeti bugünkü yoksullukta hiç diyenler var. (...) Hayır akıllıca geçirdiğimiz asırların değerli sözlerine geri dönmeliyiz. (...) Türk milleti kuvvetli bir millettir, Türk dili o millete uygun kuvvetli bir dildir. Bu dil tesadüfî tekâmül etmiş değildir. Duygulu bir izdihamın bir canlı dili olarak olgun bir hale gelmiştir. Para saklanmalıdır, yarının refahına, yarının günleri uğruna tasarruf edilmelidir. Dememelidir ki damladan ne çıkar. Damladan göl çıktığını duygulu ecdat telkin ediyor. (...) Biz de ata yoluna dönelim. Biz de bu duygulu sözleri kullanalım, tatbik edelim. Bolluğa böyle erişeceğiz. Cumhuriyet'in de teşvikile ve yardımile çabuk refah yüzü göreceğiz (*Milliyet*, 12.11.1930).

Milliyet'in aynı tarihli sayısında Falih Rıfkı (Atay) da benzer şekilde büyük işler başarmış başarılı Türk milleti (biz) ve onu başarılı olmaktan alıkoyan Doğu (onlar) söylemini devam ettirmektedir:

Türkiyenin manzarası, artık içinde bulunduğumuz Avrupa'nın en geri manzarası olmaktan az zamanda çıkmalıdır. Kaç seneden beri Türk milletinin hayatlılığına delil sayılan büyük işler, şarklı tasarrufun sarığı ile boğulmamalıdır." Kazım Özalp'ın konuşmasında, Osmanlı ile tasarruf arasında kurulan anlamsal bağ da benzer niteliktedir: "Tasarruf medenilik halidir. Her millet medenileştikçe daha fazla tasarruf ediyor. Hâlbuki müsrif Osmanlı saltanatı devrinden kalan bir itiyatla milletimizin büyük bir ekseriyatı hesabını bilmez, ayağını yorganına göre uzatmaz. İşte biz bu kötü itiyatla mücadele etmek mecburiyetindeyiz (*Milliyet*, 13.12.1930).

Tasarruf ile uygarlık arasındaki anlamsal bağın haberlerde de kurulduğu görülmektedir: "Tasarruf medenilik alâmetidir. Vahşi para biriktirmez. Her medenî adamın bankada bir hesabı olması icap eder (*Akşam*, haber, 12.12.1931).

Batı'nın "onlar" kategorisinde kuruluşunda ise somut bir gruba ya da ülkeye işaret edilmemektedir. Onun yerine "yabancı sermaye", "gayri Türk şirketler", "ecnebi mal", "memlekete musallat bir yabancı şirket",

“yabancı mal” ya da “Kurtuluş Savaşındaki düşman” (ad verilmeyerek) gibi soyut bir düşman tanımlaması yapılmaktadır. Herhangi bir ülke adı verilmeyişi uluslararası ilişkilere dönük bir temkinlilik olarak yorumlanabilir. Nitekim Başkaya da benzer bir yorumda bulunmuştur (bakınız dipnot 5). Ancak bunun da ötesinde Batı’yı model olarak modernleşmeye çalışan Cumhuriyet’in özgün koşulları da dikkat çekicidir: Batılı ülkelerin toplumsal ve ekonomik seviyesine ulaşarak kalkınmayı hedefleyen ve bunu da devletçilik ve korumacılık temelinde yapmaya çalışan Cumhuriyet’in, aynı zamanda Batı’yı düşman göstermesi, istenmeyen sonuçlar doğurabilecek bir çelişkiye neden olabilir. Batı’nın, metinlerde, doğrudan ve somut bir düşman olarak kurulmasa da aynı seviyeye gelecek ve hatta geçilerek üstesinden gelinebilecek, hem gıpta edilen hem de sakınılan bir “düşman” olarak sunulduğu görülmektedir. Batı’nın “biz-Türkler” için tehlike arz etmeyecek bir konuma gelmesi ise ancak Türklerin Doğulu olarak kalmaması şartına bağlıdır.

Şarkta zaruri ihtiyaçlar ikiye iner: Yiyip içmek ve örtünmek! Ve tasarruf çok yiyip içmemek, az giyinmek ve başka birşey yapmamak zannolunur. Tasarruf kelimesi ağızlara dolaştığı zaman yeni yapılar yapmaktan, imardan, tiyatrodan, musikiden bütün nefis sanatlardan bahsetmek abes olur. Avrupalının bu buhran ve tasarruf senelerinde ise her taraf her iş yapılmakta fakat para ve iktisat kuvveti ölçülerek hesaplı yapılmaktadır. Bizim düsturumuz, bugüne kadar yapmaktaki olduğumuz değil, yapmaya başladığımız işleri kimisinden az, kimisinden çok keserek, fakat hiçbirini durdurmayarak yapmağa devam etmek olmalıdır (*Milliyet*, başyazı, F.Rıfki (Atay), 12.11. 1930).

Bir yandan Batı’nın gelişmiş kapitalist ülkelerinin mallarının alınmaması istenip yabancı sermaye düşman olarak gösterilirken, söz konusu ülkelerin ekonomik seviyeleri, ulaşılması gereken bir toplumsal gelişmişliğin de bir göstergesi olarak sunulmaktadır: “İktisadiyat muasır milletler hayatında en mühim mevki işgal ediyor. O kadar ki milletlerin hayatlarına iktisadi teşekküller nazarı ile bile bakabiliriz (*Cumhuriyet*, başyazı, Y. Nadi, 12.11.1930)”. Böylece yerli malı kullanmak ve tasarruf etmek eylemi (yerli sermayenin birikimini sağlamak) ile bu eylemi gerçekleştirmesi gereken aktör tanımı (Türkler) ve aralarındaki bağ kurulduktan sonra bu eylemin neden (Türk ulusunun bağımsızlığı ve gelişip kalkınması) ve kime karşı (yabancı sermaye) yapılması gerektiğinin anlamsal bağı da kurulmuş olmaktadır.

2. Karşıtlık: van Dijk (2003: 62), ideolojilerin çoğunlukla iki ya da daha fazla grubun çatışan çıkarları söz konusu olduğunda toplumsal mücadele veya rekabet var olduğunda veya egemenlik durumlarında ortaya çıktığını söylemektedir. Bir grubun kimliğine dair bilgilerin (bir çeşit grup benlik şemasının) söylemsel olarak düzenlenmesi ise yanıtları temelde “biz ve onlar” karşıtlığı içeren türden sorular aracılığıyla olmaktadır. Bu soruları kısaca “Biz kimiz? Kim bizden değil?” (üyelik), “Ne yapıyor ya da planlıyoruz? Bizden ne bekleniyor?” (etkinlik), “Bunu niye yapıyoruz? Ne elde etmek istiyoruz?” (amaçlar), “Yaptığımız şeyde neler iyi, neler kötü, neye izin veriliyor, neye verilmiyor?” (kurallar), “Düşmanlarımız ya da dostlarımız kimler?” (ilişkiler), “Başkalarında olmayan neye sahibiz, başkalarında olan neye sahip değiliz?” (kaynaklar) şeklinde sıralamak mümkündür (56). Böylece anlam, ideolojik söylemin genel bir stratejisi olarak “biz ve onlar” karşıtlığı üzerinden yürütülen bir kutuplaşma şekliyle kurulmaktadır. Bu işleyişte “bizim” iyi şeylerimizi, “onların” ise kötü şeylerini vurgulamak esastır (62).

Bizim örneğimizde, devletçi-korumacı bir ulusal ekonomik kalkınma uygulamasının yerli sermaye-yabancı sermaye karşıtlığında somut bir görünüm kazanması söz konusudur. Bu karşıtlık ilişkisindeki kutuplaşmanın ise devletçi ve korumacı ideolojinin, milliyetçi ideolojiye eklenmesiyle “Yerli malı=Türk sermayesi=Türkler” ile “yabancı malı=yabancı sermaye=ötekiler” karşıtlığında işlediği görülmektedir.

Yavrum, sen vatanının malını al. Bu malı senin gibi Türk yavruları yaptılar. Türk soyu, Türk kudreti bunu meydana getirdi. Buna vereceğin para gene senindir (*Cumhuriyet*, haber (içinden alıntı) 13.11.1930).

Vatandaş! Yerli malı kullanmak Türk çiftçisini ve Türk işçisini düşünmek demektir (*Cumhuriyet*, başlık, 14.11.1930).

Diğer yandan burada “iyi biz” – “kötü onlar”ın ötesinde daha farklı bir karşıtlığın kurulduğu görülmektedir. Bunu da “güçlü -olması gereken -biz/ Türkler” ile “(bize karşı) güçlü olmaması gereken onlar” karşıtlığı şeklinde açıklamak mümkün görünmektedir:

Tasarruf milli bir dava oldu. Şimdi en kuvvetli milletler, en çok biriktiren milletlerdir ve en çok biriktiren milletler de gene en kuvvetli milletlerdir. Kuvvetli olmak istiyorsak biriktirelim (*Cumhuriyet*, köşe yazısı, Ş. Süreyya, 12.11.1930).

Kudretli olmak, tarihe dizgin vurmak yalnız devrine göre kıymet yaratan milletin işidir (...) Onun için Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yolunu benimsemeliyiz. Çünkü rüyalarımızın Türkiye'si uyanık ruhların, canlı yurt sevgisinin, kıymet yaratan faaliyetlerin üstüne kurulabilir (*Cumhuriyet*, başyazı, M. Nermi, 15.11.1931).

“Güçlü olmak,” “kuvvetli bir millet olmak,” bir önceki ideolojik çözümleme kategorisinde de (aktör tanımı) olduğu gibi burada da çok baskın bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çatışma ve rekabet “daha güçlü olabilmek” söylemi üzerinden yürütülürken, “karşı tarafa” karşı sağlam durulması gereken nokta (kutup) ulusal sermaye etrafında birleşmek olarak gösterilmektedir.

3. Tema incelemesi:

3.a.) *Tehdit, Mücadele ve Ulusal Dava*: Yerli malı kullanımını ve tasarrufu teşvik eden haberlerde öne çıkan üç temadan söz etmek mümkündür: tehdit, mücadele ve ulusal dava. Ancak bu üç temanın anlamsal bir bütünlük yaratımı içinde hiyerarşik bir düzene sahip bir iç içelik halinde olduğu görülmektedir. Mücadele etmek asıl tema olarak belirlemekte, tehdit ve ulusal dava ise mücadele etmenin (yerli sermayenin oluşumuna katkıda bulunacak eylemlerin) kaçınılmazlığına dair nedensellik bağı kuran yan temalar olarak ortaya çıkmaktadır. Belirlenen bu tematik hiyerarşi incelenen tüm gazetelerde ve özellikle de en baskın bir biçimde Hafta'nın duyurulduğu ana ve ara başlıklar ile spotlarda görülmektedir.

Milli mücadelede birinci hedefimiz 'Akdeniz' ikinci 'İktisat'tır – Mücadele haftası (*Milliyet* 12.11.1930; *Cumhuriyet* 15.11.1930).

Tasarruf haftası başladı -Yerli mal kullanmak iktisadî mücadelede muvaffakiyetin birinci şartıdır (*Milliyet*, 13.11.1930).

İsmet ve Kâzım Paşaların Mühim Nutukları – İsmet Paşa'nın nutukundan bir parça: 'Millî alış verişi açıktan kurtaracak bir millî maişet tarzına alışmak mecburiyetindeyiz (*Cumhuriyet*, 13.11.1930).

Tehdit temasının kurgusunda, Türklerin ve Türk milletinin varlığına, bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik bir tehlikeye işaret edildiği görülmektedir. Tehdidin kaynağı ise yabancı sermaye ile özdeşleştirilmektedir. Yaratılmak istenen tehdit algısını pekiştirmek için henüz toplumun hafızasında taze bir şekilde izlerini koruyan Birinci Dünya Savaşı sırasındaki

Osmanlı yenilgisine ve ülkenin yabancı güçlerce işgaline sık sık gönderme yapılmakta ve tehlikenin boyutuyla ilgili benzerlik kurulmaktadır. Tehdidin varlığına ve ciddiyetine yönelik haberlerin ana kaynağını ise yine siyasi ve bürokratik elitlerin Hafta'ya ilişkin beyanları oluşturmaktadır:

Bu çetin ahval içinde biz tehlikeyi millete olduğu gibi haber verdik... Evvela milletten kendi yaşamak kudretine itimat istiyorduk. En çok ehemmiyet verdiğimiz kâmil bu idi. Türk milletinin büyük tehlikeler karşısında mahsusatından olan iktisadi ve nefesine itimadı derhal uyandı. İçinde bulunduğumuz ve daha maruz kalacağımız ihtimalat ne kadar ağır olursa olsun behemehal kendi mevcudiyetini muhafaza etmek için her tedbiri almağa bu uğurda her mahrumiyete katlanmaya kat'î bir az mükarar gösterdi (*Cumhuriyet*, İnönü'nün konuşma metni, 13.11.1930).

Köşe/yorum yazıları da resmi söylemdeki temaları destekleyen ve onu güçlendiren bir niteliktedir:

Büyük cihan harbi gibi o kadar korkunç bir iktisat harbi içindeyiz (...) Bu harp te öteki gibi göz pekliği, birlik, şuur, bilgi, bütün milli vazife ve kıymetlerin ortaya atılmasını ister (*Milliyet*, başyazı, F. Rıfki (Atay), 15.11.193).

Türk milleti için milli mücadele bir siyasi istiklal mücadelesi idi (...) Fakat ondan sonra yeni bir mücadele hayatına girmiş bulunuyoruz. Bu mücadeleyi de tasarrufla başaracağız. Ve şunu bilmeliyiz ki milli mücadelenin mes'ut neticeleri bu yeni giriştiğimiz mücadeleye bağlıdır (*Milliyet*, başyazı, A. Şükrü, 12.11.1932).

Mücadelenin ulusal bir dava uğruna yerine getirilmesi gereken milli bir vazife kurgusu içinde temsil edilmiş de yine birincil tanımlayıcılar¹⁰ olarak karşımıza hükümet temsilcileri ve bürokratlar çıkmaktadır. Özellikle, Kazım Özalp'ın konuşmalarında "milli vazife" ve "seferberlik" vurgusu sürekli tekrarlanmaktadır:

Bu haftanın en büyük kıymeti bize milli vazifelerimizi canlı bir suretle hatırlatmasıdır. Filhakika tasarruf etmek ve yerli malı kullanmak milli vazifelerimizin en mühimlerinden. (...) Milli rehberimiz Gazi Hazretleri tasarrufu milli ve vicdani bir borç olduğunu her vesile ile beyan buyurmuşlardır. Tasarruf yerli malı hafta-

10 "Birincil tanımlayıcılar" bakanlar, partilerin önde gelen politikacıları, polis ve yargı organlarının üst düzey kişileri ve akredite baskı gruplarının sözcüleri gibi iktidar sahibi kurumların görüşlerini yansıtan kişilerdir. Haber, Hall'un, "birincil tanımlayıcılar" olarak nitelediği bu kişilerin görüşlerinin sunumuna dayanmaktadır. Gazeteciler ise haberlerini oluştururken bu kişilerin oluşturdukları durum tanımlarını halkın diline dönüştüren "ikincil tanımlayıcılar" konumundadır (aktaran İnal, 1996: 99).

sında bu milli vazifemizi düşünelim ve bütün sene zarfında hesaplı yaşama ve tasarruf etmeğe azmedelim (*Cumhuriyet*, 12.11.1930).

Bu hafta her Türk kendisine şu suali sormalıdır: Ben iktisadi vazifemi yapıyor muyum? (...) Bu içtimai vazife karşısında bütün millet seferber olmalıdır. Seferber kelimesini tam askerce manasında alıyorum. Harp yalnız top tüfikle olmaz (*Cumhuriyet*,15.11.1931).

İktisadi vazifelerimizin en ehemmiyetlisi yerli mal kullanmaktır (*Akşam*, 14.12.1931).

Gazeteler, siyasi ve bürokratik elitlerin söylemlerini okuyucuya doğrudan aktarmalarının yanı sıra bu söylemleri destekler nitelikte sözlere haber başlıklarında ya da sayfalara rastgele yerleştirilmiş kutucuklar içinde yer verilmektedir:

Tasarruf ve yerli mallar şiarları: (...) Yerli malı kullanmak bir inkılâp borcudur. Yerli malı seferberliğinde bozgunluk yapma. Eskiden yerli malı kullanmak ayıp sayılırdı. Eskiden Türk'e Türk demek de ayıptı (*Cumhuriyet*, kutu içinde verilen kısa metin, 12.11.1931).

Türk vatandaşı için Türk malı kullanmak vatan borcudur (*Milliyet*, başlık, 12.11.1932).

Vatan yalnız toprak değil/ Sevgi yalnız bayrak değil/ Yerli malı almak gerek/ Yerli malı almak gerek (*Cumhuriyet*, kutu içinde verilen kısa metin, 12.11.1932).

3.b) *Kurtuluş Savaşı (Ulusal Övünç)*: Söylemin etrafında geliştirildiği bir diğer tema, ulusal övünç kaynağı olarak Kurtuluş Savaşı'dır. Ulusal övünç biçimleri ("kendi ülkesinden övgüyle söz etme, ülkeyi, ilkelerini, tarih ve geleneklerini övme" (van Dijk, 2003: 99)), Türklük üzerinden kurulan (ve Hafta'nın "gereklerini" yerine getirmesi istenen) "biz" kategorisinin olumlu sunumu açısından önemlidir. Hafta kapsamında yapılan ve gazetelerce geniş bir şekilde alıntılanan konuşmaların yanı sıra köşe yazılarında da, soyut bir zamana ve mekâna gönderme yapılarak, tarihini övünçlerle doldurmuş bir ulus söylemine sıklıkla rastlanılmaktadır.

Yeryüzünün budunları arasında Türk'lük, içyollarına göre en zengin bir dünyadır (...) Büyük ırmak, tarihin her çağında, yatağından fırlamış, tehlike ve bereket olmuştur (...) Türk gönlü kendine göre bir iklimdir. Güneşlerinde kendi çiçekleri uyanır, kendi filizleri zümrütlenir (*Cumhuriyet*, başyazı, M. Nermi, 13.11.1932).

Ancak, ulusal övünmenin asıl olarak Türk ulus-devletinin kuruluş mücadelesiyle özdeşleştirilen Kurtuluş Savaşı üzerinden geliştirilmesi söz konusudur. Kurtuluş Savaşı hem verilen mücadele hem kazanılan zaferin getirdiği şeref ve güç açısından büyük bir övünç kaynağı olarak sunulmaktadır. Milli ekonomi ve ulusal sermayenin oluşması için verilmesi istenen mücadele ise Kurtuluş Savaşı'nın tamamlanması gereken bir evresi gibi sunulmakta ve şanlı bir ulusal tarihin müstakbel bir parçası haline getirilmektedir.

Bu bayram (milli iktisat) bütün dünyaya kök salan medeni tarihin; Çanakkale zaferin, İstiklâl mücadelen kadar büyük ve şereflidir. İstiklâl mücadelen esir ve bedbaht yaşayışından kurtuluşundu. Milli iktisat ve tasarruf bayramında bu zaferi tamamlayan bir kuvvettir (...) Yerli malında tarihin, inkılâbın izi, toprağının kokusu var. (*Cumhuriyet*, Kadın Birliği Üyesi Mediha Muzaffer'in radyo konuşması, 15 Aralık 1931).

İstiklal harbinde omuzlarında cephane taşıyan hanımlarımız bu sahada da üzerlerinde düşen vazifeleri bihakkin ifa edeceklerdir (*Cumhuriyet*, Antalya Mebusu Rasih Bey'in konuşması, 13.11.1932).

Her sene Sakarya'da ve Dumlupınar'da şehit abidesinde birer yerli mallar panayırını kurulmasına ve panayırların çoğaltılmasına karar verilmiştir (*Akşam*, Milli Tasarruf Cemiyeti Kâtibi Rahmi Bey'in Mustafa Kemal'e çektiği telgraf, 13.12.1931).

Böylece Türk ulusal kimliğin en canlı referansı olan Kurtuluş Savaşı tarihsel bir bilgi, övünme ve aynı zamanda ders verici bir öge olarak ulus-devletin ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda söylem düzeyinde hizmete sokulmaktadır.

3.c) *Hafta'nın Ulusal Yararı Üzerine Fikir Birliği (Kanı Birlikteliği)*: van Dijk (2003: 83) grup içi dayanışmanın, bağlılığın sağlanması ve grup birliğinin oluşabilmesi için "kanı birliği"nin sergilenmesinin ya da istenmesinin önemli bir strateji olduğunu söylemektedir. Bizim örneğimizde de bu stratejinin geçerli olduğu görülmektedir. Hafta'nın ulusal yararı üzerine bir fikir birliğinin var olduğu sürekli vurgulanan bir konudur. Türklerin, Türk ulusunun çıkarları açısından yerli malı kullanmanın ve tasarruf etmenin önemine ilişkin ulusal bir konsensüs olduğu ve Türklerin bu uğurda birleştiği (ve birleşmesi gerektiği) hem gazete haberlerinde hem de bürokratik elitlerin doğrudan gazete sayfalarına aktarılan konuşmalar-

rında sıklıkla sergilenmektedir. Örneğin Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti hatibi umumisi Rahmi Bey, “Yerli malı davası Edirne’den Kars’a kadar bütün milleti çalkalayan bir fırtına gibi esmektedir (*Akşam*, haber, 15.11.1931)” diyerek hem bir davanın varlığını hem de bu dava etrafında tüm ülkenin birleşerek bir birlik oluşturduğunu ifade eder. Ancak kanı birlikteliğini vurgulamak açısından basının çok daha aktif bir rol üstlendiği görülmektedir. Özellikle Hafta kapsamında düzenlenen sergi, yarışma ve konferans gibi etkinlikler hakkındaki haberler ulusal bir konsensüsün vurgulandığı haberlerdir. Bu tür haberlerde halkın Hafta’ya verdiği desteğin büyüklüğüne dikkat çekilerek ikna etkisi yaratılmaya çalışıldığı ve etkinlik katılımcılarının konuşmalarının doğrudan verilmesiyle bu etkinin güçlendirildiği söylenebilir. Bu durum her üç gazete için de geçerlidir: “Dün büyük ve heyecanlı içtimalar yapıldı (*Cumhuriyet*, haber başlığı, 13.11.1930)”, “Tasarruf haftasının ikinci günü parlak geçti (*Cumhuriyet*, haber başlığı, 14.11.1930)”, “Tasarruf haftası büyük intibah uyandırıyor (*Cumhuriyet*, haber başlığı, 14.11.1930)”, “Halk vitrin müsabakasına rağbet gösteriyor: Rey pusulaları az geliyor (*Cumhuriyet*, haber başlığı, 15.11.1930)”, “Halk yerli mal kullanmaya ahdü peyman etti: Milli tasarruf haftasının ilk günü dün şehrimizde heyecanlı tezahüratla başlamış ve yağmura rağmen halk akın akın konferans verilen yerlere koşmuştur (*Milliyet*, haber başlığı, 13.11.1930)”, “Halk müthiş bir alâka ile haftanın faaliyetini takip ediyor (*Milliyet*, haber başlığı, 15.11.1930)”, “Memleketin her tarafında Tasarruf haftası büyük ve yaratıcı bir alâka ile başladı (*Akşam*, haber başlığı, 13.11.1930)”, “Halk yerli mamulâta rağbet gösteriyor: Dün de birçok halk vitrin müsabakasına iştirak ederek reylerini vermişlerdir (*Akşam*, haber başlığı, 15.11.1930)”, “İzmir’de yerli mallar alayı büyük bir alaka ile seyredildi (*Akşam*, haber başlığı, 17.11.1931).

II. analiz dönemi: 1980-1982

1980-1982 yıllarını kapsayan dönemde etkinlik Hafta’sı süresince, incelenen gazetelerde Hafta’ya ilişkin herhangi bir haber ya da yorumun yer aldığı görülmemektedir. Gazetelerde, Hafta’yla ilgili bir haber ya da yoruma rastlanmamasının önemli bir nedeni olarak, ülkenin yaşadığı askeri darbe ve darbenin siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeyde yarat-

tığı sancılı süreç gösterilebilir. Nitekim incelenen döneme ait gazetelerde, 12 Eylül yargılamalarına yönelik haberler önemli bir yer kaplamaktadır. Ancak bu haberlerin yanı sıra Tasarruf ve Yerli Malı Haftası'nun neden basının gündeminden düştüğüne ışık tutucu nitelikte başka haberler yer almaktadır ki bunlar da genel olarak, Turgut Özal'ın "24 Ocak Kararları" (1980) olarak literatüre geçen ve Türkiye'nin küresel pazara ve dünya ekonomisine eklenme sürecini imleyen "ekonomik istikrar tedbirleri" hakkındadır. Erinç Yeldan, Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılmasına yönelik dönüşümü kapsayan başlangıç sürecinin, aynı zamanda bu çalışmanın ikinci analiz dönemini oluşturan 1980-1982 yıllarını içerdiğini söylemektedir. Dönüşüm sürecinin tamamlanması ise 1989-1990 yılları arasında olur. Bu süreçte öncelikle dış ticaret rejimi serbest hale getirilmiş ve serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. Türk Lirası, yüksek bir oranda devalüe edilmiş ve ihracata uygulanan bazı teşviklerle sanayi ihracata yönlendirilmiştir. Dış ticaretin uluslararası pazarlara eklenmesiyle başlayan süreci, 1989 yılında mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezlerine eklenmesi izlemiştir (Yeldan, 2003: 25; 54-55).

Dönemin vurgulanması gereken önemli bir özelliği de daha önce, "Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası ve Döneminin Özellikleri Bölümü"nde özetlenen tartışmada değinilen, devletin sınıfsal yapısındaki dönüşüme ilişkindir. Tartışmada yer alan görüşlerden biri 1980 dönemini, askeri darbenin ardından Özal devriyle birlikte devletin burjuva devletine dönüşme anı olarak almakta ve bu gelişmeyi de küreselleşmenin dayattığı liberalizasyon süreciyle ilişkilendirmektedir (Keyder 1994: 39). Diğer görüşe göre ise en başından beri burjuva karakteri taşıyan devletin burjuvazinin egemenliği altına girmesi daha önce gerçekleşmiş olduğundan, 1980'lerde devlet zaten bir burjuva devletidir. 1980'lerde yaşanan dönüşüm, Türkiye sermayesinin dünya kapitalizmi ile bütünleşmesi evresine işaret etmektedir. Küreselleşmenin Türkiye devleti üzerindeki dönüştürücü etkisi açısından oldukça açıklayıcı olan bu tartışmada, her iki görüşün de 1980'lerdeki küreselleşme olgusuyla birlikte değişen bir yerli ve yabancı sermaye ilişkisini vurguluyor olmaları konumuz açısından önemlidir. 1980'lerde devlet çok önceden burjuva devletine dönüşmüş bir devlet de olsa, devletin burjuva egemenliğine girmesi 1980'lerde gerçekleşmiş de olsa, sonuçta 1980'lerle birlikte ekonomik merkezin ulusal sınırların dışında

doğru radikal bir şekilde kaymaya başladığı ortadadır. 1980'lerdeki bu yeni dönemde ülkenin büyüme stratejisine yönelik olarak 1930'daki devletçilik ilkesinin benimsendiği bir ulusal kalkınmaya dönük ekonomik modelden çok farklı bir modelin benimsendiği görülmektedir.

IMF ve Dünya Bankası'nın yönlendiriciliğinde uygulamaya konan ve liberal ideolojiye uygun olarak biçimlenen modelde devletten, özellikle ekonomik alanda, pasif bir rol ("hakem devlet" rolü) oynaması beklenmektedir. Ülke ekonomisindeki yeni belirmeye başlayan merkez (ya da merkezler) ise yabancı sermaye girişinin, rekabetin ve faizlerin serbest bırakılmasıyla birlikte, ulus-üstü siyasal ve ekonomik yapılanmalar (IMF, Dünya Bankası; Avrupa Birliği vb) ve çok uluslu şirketlerin de aralarında yer aldığı küresel ekonominin aktörlerine doğru kaymaktadır. Bu kaymanın toplumsal ve kültürel alanda neden olduğu en önemli olgulardan biri, ülkenin hızla tüketim kültürüne doğru yönelmesidir. 24 Ocak Kararları'yla başlayan serbest piyasa ekonomisi dönemi bir yandan iç pazardaki yarışmayı kuvvetlendirmiş diğer yandan da çok büyük bir pazar haline dönüşen Türkiye'nin kapılarını çok uluslu yabancı şirketlere açmıştır. Türkiye'deki reklamcılık sektörünün 1980'li yıllarla birlikte büyük bir atılım sürecine girmesi ve yerli reklam ajanslarının yabancı ortaklarla birleşmeye başlamaları (Çetinkaya, 1993: 46), yazılı basında reklamlarla paralel olarak artan görsellik, TRT'de renkli reklam uygulamasına (4 Mayıs 1984) diğer televizyon programlarından aylar önce geçilmesi vb. etkinliklerle, toplum hızla yeni ve yabancı ürün ve markalarla tanıştırılmış ve tüketime teşvik edilmiştir. Toplumun tüketim toplumuna doğru evrilmesindeki bu radikalleşme, tasarruf etmenin ve yerli malının, adı açık açık telaffuz edilmese ya da doğrudan değinilmese bile kitle iletişim araçlarındaki "sunumunda" bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Bu "sunumun" tasarruf etmek ve yerli malı kullanmak eylemi için olumlu bir "sunum" olmadığı açıktır.

Diğer taraftan tüketim kültürüne yönelişle birlikte insanların tüketim malları ve kimlik arasında kurdukları ilişkinin, 1930'lardan çok daha farklı bir boyuta doğru yol almaya başladığı söylenebilir. Baudrillard (1997), tüketim kültürünün hakim olduğu toplumlarında malların, kullanım değerlerinin ötesinde bir imge değeri taşıdığını söyler. Gerçek ihtiyaçlardan çok sahte ihtiyaçlarla ilişkili olan tüketim bir "var olma metodu"

haline gelmiştir ve bireyler ancak bu yolla kimlik ve toplumsal prestij kazanabilmektedir. Ancak tüketimle kimlik arasındaki bu ilişki kitlelerin kendilerini ait hissedecekleri ulusal kimlik gibi kolektif bir kimliğin kurulmasına hizmet etmez. Harvey'in "post-fordist üretim" şekliyle ifade ettiği üzere birçok farklı merkeze dağılmış kitlesel üretime uygun olarak, dağılmış ve parçalanmış bir tüketici kitlesinin yaratımına hizmet edecek küçük, esnek ve özelleştirilmiş kimliklerin, kitle iletişim araçlarının da katkısıyla yaratımıdır söz konusu olan. Bu noktayı bir başka açıdan ilginç kılan, 1930'larda yerli mallarının da tüketim değerinden farklı olarak simgesel bir değere sahip olması ve ulusal kimliğin kuruluşunda iş görmesidir. 1980'lerin küreselleşen Türkiye'sinde ise artık bu simgesel değerini yitirmiştir.

1930'larda yabancı sermaye-yerli sermaye karşıtlığında oluşturulan ve yerli sermaye-ulusal kimlik arasında ilişki kuran resmi söyleme tezat oluşturan birçok gelişmenin 1980'lerde yaşandığı görülmektedir. 1984'de yabancı paranın serbest bırakılması, toplumun TL ile kurduğu anlamsal ilişkinin değişmesi açısından önemlidir. Yabancı para artık "korkulacak ve sakınılacak bir düşman" niteliğinden, bireysel yatırım "değeri" olan bir araca dönüşmüştür. Serbest piyasa ekonomisinin bir sonucu olarak 1982 yılında patlak veren banker krizi ve hemen devamındaki bankacılık krizi ise TL'nin "ulusal güçlülük" ile özdeşleştirilen simgesel değerini zayıflatmasının ötesinde, bireysel kayıp da getirebilen bir araç olarak algılanabilirliğini kuvvetlendirir bir gelişme olarak görülebilir. 1980'li yıllarla beraber, kalkınmayı devlet eliyle gerçekleştirme politikasının bir uzantısı olan KİT'lerin özelleştirilmesi için faaliyetler başlamıştır. Alıcı olarak yabancı sermaye de davet edilmektedir. Yabancı sermaye artık Türkiye'nin kalkınması ve güçlü olabilmesi için bir "tehdit" değil bütünleşilmesi ve işbirliği yapılması gereken bir ortaktır.¹¹ 1980'li yılların altının çizilmesi gereken önemli bir özelliği de toplumdaki bütün muhalif seslerin 12 Eylül Darbe'siyle susturulduğu ve sindirildiği bir dönem olmasıdır. Ne kitlesel basında ne de başka bir platformda, yaşanan gelişmelere yönelik eleştiri yapmanın, farklı bir söylem kurmanın olanağı mevcuttur.

Sonuç

Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası, kapitalist bir ekonomik sistemin tercih edildiği, ancak bu tercihin devletçilik temelinde ulusal bir kalkınma girişimiyle tesis edilmeye çalışıldığı bir dönemin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özünde ulusal sermayenin yaratılmasına ve korunmasına dönük ekonomik bir tedbir olan Hafta'nın başarısı için gereken kitlesel desteğin ise ulusal varlığa ve ulusal kimliğe yönelik bir tehdit algısı yaratılarak elde edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu algının tamamlayıcısı olarak ise söz konusu tehditle mücadele için ulusal bir birliğin tesisinin gerekliliğini öngören resmi bir söylem iş başındadır. Hafta'nın hayata geçirildiği ilk üç yıllık dönem kapsamında incelenen gazetelerde, ulusal sermaye ile ulus-devlet ve ulusal kimlik arasında sıkı bir bağ kuran bu söylemin hâkim olduğu görülmektedir. Tasarruf etmek ve yerli malı almak suretiyle, ulusal sermayenin oluşumuna katılmak Türk olmanın, ulusal kimliği deneyimlemenin bir gereği gibi sunulmaktadır. Her üç gazete de Hafta'ya çok kapsamlı ve geniş yer ayırmakla kalmamış, siyasi ve bürokratik elitlerin sözlerini destekleyici manşet ve başlıklar eşliğinde doğrudan okuyucuya taşımışlardır. Beraberinde destekleyici yorum ve haberlerle toplumsal iknanın ve kabulün sağlanması yolunda da işlev üstlenmişlerdir.

İkinci dönem kapsamında incelenen gazetelerde (*Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Hürriyet*) ise resmi olarak hala uygulamada olan Hafta'nın temsilini değerlendirme yapmaya olanak verecek herhangi bir habere ya da yorum rastlanmamıştır. Birinci dönemin ve ikinci dönemin ekonomi politik koşullarındaki farklılıklar göz önüne alındığında, Hafta'nın ekonomik bir tedbir olarak devrini tamamladığını ve önemini yitirdiği ve bu nedenle basında yer almadığı sonucu ortaya çıkmaktadır: Dünya genelinde uygulanma sürecinde olan neo-liberal ekonomi politikalarının Türkiye'deki uzantısı olarak değerlendirilen ve literatüre 24 Ocak Kararları olarak geçen düzenlemelerle ülke 1980'den itibaren küreselleşmenin etkilerine daha açık hale gelmiştir. Küreselleşmenin neden olduğu büyük değişimle-

11 Özelleştirmenin ülke ekonomisinin kalkınması için bir gereklilik olarak 1990'larda medyadaki sunumunun ve ideolojinin televizyon haber söylemindeki işleyişinin kapsamlı bir analizi için bakınız Çiler Dursun, 2005, *Televizyon Haberlerinde İdeoloji*.

rin etkisi içinde küresel pazara bağlanan ve küresel sermaye ile daha farklı bir ilişki içine giren Türkiye'de artık yabancı sermayeye, 1930'lu yıllarda olduğu gibi "düşman" gözüyle bakılmasının zemini ortadan kalkmıştır. Küresel ekonominin gelişimiyle sermayenin ulus-devlet ile zayıflayan bağı, ulusal sermayeye 1930'larda atfedilen ulus-devlete ve ulusal kimliğe içkin anlam ve değerlerde kaçınılmaz olarak bir değişim meydana getirecektir. Yabancı sermaye girişine ve ihracata dayalı bir ekonomik büyüme programına geçişin hızlandığı 1980'lerle birlikte kendini Türk kimliği içinde kuranlardan, 1930'lu yıllarda olduğu gibi tasarruf etmesi ve yerli malı kullanması beklenmemektedir.¹² Buna karşın günümüzde Türk ulusal kimliği halen güçlü bir şekilde varlığını korumakta ve basın üzerinden kimi zaman kışkırtıcı bir milliyetçiliğe dek uzanan sunumlarla yeniden kurulmaktadır. Sadece ulusal sermaye ile kurulan bağı zayıflamıştır.

Bu durum ülke yönetiminin küresel ekonomiye entegre olma tercihinin bir sonucu olarak okunabilmekle birlikte Türk ulusal kimliğinin ana kaynağı olan ulusal kültürün daha geniş ölçekte değişen koordinatları da hesaba katılarak okunmalıdır. Türk ulusal kültürünün sembolik mekânını oluşturan görsel-işitsel coğrafya 1930'lardaki gibi ulus-devlet sınırlarıyla çevrilmiş ve belirlenmiş bir mekân ve zaman düzlemi içerisinde hızla çıkmaktadır. İçinde medyanın da yer aldığı anlam üretimi sürecinde yer alan ekonomik ve toplumsal kurum ve oluşumların ulus-devletle bağları zayıflarken küresel bir nitelik kazanmaya başlamışlardır. Ulusal kültürde dolaşıma giren değerlerin, düşüncelerin, alışkanlık kalıplarının kaynakları, artık sadece ulusal sınırlar içinde üretilen kimlik politikalarıyla ya da ülke sınırları içindeki ulusal medyanın da rol aldığı toplumsal iletişim ve etkileşimle sınırlı değildir. İnsanlar kendilerine ve çevrelerine ilişkin algılarını ve kimliklerini, yeni bir ekonomik düzenin ve zaman ve mekân sınırlarının büyük ölçüde aşılması nedeniyle, ulusal sınırların ötesinden

12 Bu çalışmanın yapıldığı günlerde dünya ekonomisi 1929 buhranına benzer bir kriz yaşamaktadır. Ancak, küresel çapta yaşanan bu krize karşı ulus-devletler korunma amaçlı bir ekonomik kapanma yerine, ortak bir çözüm üretme yoluna gitmeye çalışmaktadırlar. Bu durumun önemli nedenlerinden biri, Gülten Kazgan'ın (2000: 162 -163) da belirttiği üzere çok uluslu ticaret anlaşmaları, çok uluslu şirketlerin ulus-devletleri bütünüyle devreden çıkarabilecek türdeki örgütlenmesi gibi nedenlerle siyasi ve ekonomik yetkileri sınırlandırılmış devletlerin tekil karar alıp, uygulama güçlerinin de zayıflamasıdır.

gelen ekonomik ve siyasal etkilerin altında yeniden kurmak durumundadır. Böyle bir ortamda ulusal sermayenin çıkarlarından çok küresel sermayenin çıkarlarına uygun düşecek kimliklerin kurgulanması, var olan kimliklerin de yeniden inşasına dönük bir çaba söz konusu olacaktır şüphesiz. Küreselleşme ve küresel sermaye bağlamında 1980'lerde ya da sonrasında Türk kimliğinin yeniden kuruluşu bağlamında yer alan referansların ve öğelerin neler olduğu ise bu çalışmanın kapsamını aşan bir niteliktedir.

Kaynakça

- Bali, Rifat (2002). "Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları." *Tarih ve Toplum* (221): 18- 19.
- Başkaya, Fikret (1986). *Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi – Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına*. Ankara: Birlik.
- Baudrillard, Jean (1997). *Tüketim Toplumu*. Çev., H. Deliceçaylı ve F. Keskin. İstanbul: Ayrıntı.
- Bilgin, Nuri (1997). *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*. İstanbul: Bağlam.
- Boratav, Korkut (1995). *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. İstanbul: Gerçek.
- Boratav, Korkut (2005). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002*. Ankara: İmge.
- Çağaptay, Soner (2003). "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*. Tanıl Bora (der.) içinde. İstanbul: İletişim. 245-262.
- Çetinkaya, Yalçın (1993). *Reklamcılık ve Manipülasyon*. İstanbul: Ağaç.
- Dursun, Çiler (2005). *TV Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge.
- Giddens, Anthony (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Greider, William (2003). *Tek Dünya: Küresel Kapitalizmin Manik Mantiği*. Çev., Yavuz Alogan. Ankara: İmge.
- Hall, Stuart (1992). "The Question of Cultural Identity." *Modernity and Its Futures*. S. Hall, David Held ve Tony McGrew (der.) içinde. Cambridge: Polity Press. 273-316.
- Harvey, David (1995). *The Condition of Post Modernity*. Cambridge: Blackwell.
- Harvey, David (1993). "Postmodernizme Bir Bakış." *Birikim* (49): 55-59.
- İmançer, Dilek (2003). "Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon." *Doğu Batı* (23): 233-250.
- İnal, M. Ayşe (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin.

- İnsel, Ahmet (2003), "Milliyetçilik ve Kalkınmacılık." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*. Tanıl Bora (der.) içinde. İstanbul: İletişim. 763-776.
- Kazgan, Gülten (2000). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyder, Çağlar (1989), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim.
- Keyder, Çağlar (1994). *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim – Türkiye'de Egemen Sınıflar (Panel Dizisi)*. İstanbul: Alan.
- Koloğlu, Orhan (1993). *Türk Basını: Kuşayî Milliyet'den Günümüze*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Morley, David ve Robins, Kevin (1997). *Kimlik Mekanları*. Çev., Emrehan Zeybekoğlu. İstanbul: Ayrıntı.
- Renan, Ernest (1996). "What is a Nation?" *Becoming National: A Reader*. Geoff Eley ve Ronald G. Suny (der.) içinde. New York-Oxford: Oxford University Press. 41-55.
- Robertson, Roland (1999). *Küreselleşme*. Çev., Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Savran, Sungur (1994). *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim – Türkiye'de Egemen Sınıflar (Panel Dizisi)*. İstanbul: Alan.
- Tomlinson, John (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. Çev., Arzu Eker. İstanbul: Ayrıntı.
- Toprak, Zafer (1982). *Türkiye'de "Millî İktisat" (1908-1918)*. Ankara: Yurt.
- Wallerstein, Immanuel (1974). *The Modern World System*. New York: Academic.
- Wallerstein, Immanuel (1979). *The Capitalist World Economy*. Cambridge, Eng.: Cambridge University Press.
- van Dijk, Teun (1988). *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, Teun (2003). "Söylem ve İdeoloji." *Söylem ve İdeoloji*. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (haz.) içinde. İstanbul: Su. 13-130.
- Yeldan, Erinç (2003). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İletişim.
- Yenal, Oktay (2003), *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*. İstanbul: Homer.